

Kako je Tito proganjao Branka Ćopića

Ivan Miladinović

Priča o jedinom piscu koji je imao dosijea u Gradskom komitetu i UDBI. Satirična priča iz 1950. izazvala paničan strah u vrhu jugoslovenskog partijskog rukovodstva

Branko Ćopić, Josip Broz Tito

BIO je 26. mart 1984. godine. Branko Ćopić izlazi iz svog stana, tu negde oko "Beograđanke", najviše beogradske palate, i odlazi do hotela "Moskva". U restoranu na spratu naručuje kafu i dugo gleda na Savu. Časti konobare, valjda prvi put, i to pozamašnom svotom...

- Koji je povod? - pitaju konobari.

- Imam, verujte, veliki razlog - odgovara Branko.

Silazi do mosta. Okreće leđa zgradi Centralnog komiteta, preskače ogradu i strmoglavljuje se na beton. Sutradan štur izveštaj u novinama. Nervno rastrojstvo... Nigde pitanja zašto... Zašto je Branko Ćopić bio prvi književnik koga je posle rata javno napao sin naroda i narodnosti, najautoritativniji čovek zemlje, Josip Broz Tito, proglašavajući za laž njegovu naivnu istinu? Nigde pitanja zašto je Ćopić bio jedini pisac s posebnim dosijeom u Gradskom komitetu Saveza komunista Beograda kao i u Udbi, koji je zatvoren tek početkom sedamdesetih godina prošlog veka.

OVO samoubistvo nadnosi se, i danas, kao neka mračna senka, nad njegovim bogatim delom. Odneo je u smrt mnoga pitanja. I svoja, i naša.

Tito je obožavao da se šali, ali zbog ovog vica je slao ljude na Goli otok

Sudanije Branka Ćopića, kako je Ratko Peković nazvao knjigu o njemu, počelo je odmah na početku. Jugoslavija se oporavljala od krvavog rata i prvih posledica razorne rezolucije Informbiroa i raskinutog zagrljaja s Moskvom. Zemlja se lagano oporavljala, ali su sa oporavkom lagano rasle i mnogobrojne privilegije onih koji su zaseli da vladaju u ime naroda.

Te daleke 1950. godine bilo je sparno leto, kako inače i danas zna da bude u Beogradu. Duško Kostić, glavni i odgovorni urednik "Književnih novina", zaključio je avgustovski broj i krenuo ka rodnom Ivangradu, ne pomišljajući o tome da će najnoviji satirični zapis Branka Ćopića "Jeretička priča" uzdrmati sam vrh nove države. Na autobuskoj stanici dočekali su ga drugovi iz Komiteta i saopštili mu da se prvim autobusom vrati za Beograd i da sutra uveče u sedam sati bude u redakciji. I ništa više. Uspeo je nekako da stigne na vreme. Kad tamo, Ćopić. Sproveli ga do redakcije. Ni on ne zna ko ih je i zbog čega okupio.

Branko Ćopić lečio humorom

Oko devet, ušla su dva druga u kožnim mantilima i strpala ih u crveni "bjuik" sa zamračenim staklima. Kakve li simbolike, njihova, komunistička, crvena boja i automobil simbol kapitalizma! Goli otok, prošlo im je kroz glavu. Neko ih je ocinkario ako su negde nesmotreno neku lepu o Staljinu rekli.

ALI, umesto u Udbi, našli su se pred Đilasom.

- A ti onako, Ćopiću! Tvoja satira i "Jeretička priča"! Hrana za malograđane, povlađuješ sitnoj buržoaziji i čaršiji... A i tvoja literatura, sve sami seljaci, Jovandeke i ostala seljačka bratija, a gde ti je Partija, nje kod tebe nema... - Đido kritikuje, upozorava, čini to meko, nenapadno, ne strogo i narogušeno, kao više drugarski.

- Saznao si da Partija priprema akciju protiv privilegija, pa si, da ispadneš hrabar, prvi opalio. Kao onaj borac u ratu koji, ne čekajući komandu, ispaljuje prvi i tako otkriva položaj... - i sve u tom tonu.

Bolela ga je izdaja pisaca

Branko se pogurio, klima glavom i onako skrušeno cedi kroz usta:

- Joj, što pametno govoriš družo Đido. Kako si sve to dobro uočio. A ova moja glupa bosanska glava ne umije da sve to razluči... Kako ti to dobro vidiš... - povija se i dovija Branko.

- Sad smatraj da je sa ovim sve svršeno - reče Đilas Ćopiću.

Stevan Raičković, Branko Ćopić i Ivo Andrić

Izašli su ošamućeni. U hodniku Duško prošapta:

- Jeftino smo prošli!

MNOGO godina docnije, u Herceg Novom, posle svih Đilasovih stradanija i zatvora, negde posle Brionskog plenuma, srešće se prvi put od te avgustovske epizode, bivši ideolog partije i bivši glavni urednik "Književnih novina".

- Niko me u životu nije zajebavao kao Branko one noći kod mene u kabinetu povodom "Jeretičke priče" - biće prve reči koje je Đido izgovorio Kostiću dok su pružali ruku jedan drugom.

Ipak se na tome nije sve završilo, kako je Đilas obećao.

Najpre će on i Moša Pijade posvetiti dve pune strane "Borbe" u odbranu od "pošasti" zvane Branko Čopić. Zamislite, on se usudio da napiše priču kako jedan ministar i njegov pomoćnik letuju u luksuznoj vili u Dubrovniku sa porodicama i pride svastikama i još kojekavim osobljem, a usput spominje i generala i nekog udarnika. Ali ni to im nije bilo dosta. Toj osudi pridružiće se i važan funkcioner tog vremena Dušan Popović, ali i poznati pisci i kritičari - Skender Kulenović, Mihailo Lalić, Velibor Gligorić, Oto Bihalji-Merin i Milorad Panić Surep.

Ali ni to nije bilo dosta. Na Kongresu AFŽ-a u Zagrebu oglašava se niko drugi do najveći sin naših naroda i narodnosti, sam Josip Broz. Nimalo nevino, nimalo naivno.

EKSKLUZIVNO Branko Čopić skočio dok je zvonilo sa Saborne crkve!

TITO je u Čopićevoj "Jeretičkoj priči" video aluziju "na naše najviše rukovodstvo". Jasno je rekao da on lično takvu satiru neće dozvoliti, ali i da pisac neće biti uhapšen.

Ironijom sudbine, u prvim redovima sedela je stara Ličanka Soja, Sofija, Brankova majka. Legenda kaže da je hrabra starica prišla maršalu i rekla mu da njen Branko nije izdajnik. O tome u partijskim arhivskim dokumentima, naravno, nema ni reči.

Veselog Krajišnjika sve to je odviše zaboletlo i dozlaboga uplašilo. Stalno je ponavljao rečenicu: Što baš teškom artiljerijom na vrapca!

Branko Čopić sa porodicom

Ali Branko ne bi bio Branko kad i ovakve situacije ne bi pretvarao u šeretluk. Tekst Titovog govora iz Zagreba, u kome on kaže da neće biti hapšen, isekao je iz novina i zalepio na vrata stana. Kanda, da podseti zaboravne drugove, naročito one u kožnim mantilima, šta je rekao njihov vođa i učitelj, ako dođu da ga uhapse.

Usledili su dopisi komitetima o Brankovoj nepoćudnosti... U njegovoj Bosni, ali i ne samo u Bosni, počeli su da ga izbacuju iz školske lektire. Oko njega se lagano širio prazan prostor. Počeli su da ga izbegavaju i najbolji drugovi. Za svaki slučaj. Ali neki drugi ljudi počeli su da se vrzmaju oko njega. A njegov dosije je bio sve deblji. I partijski, u Gradskom komitetu, i policijski, u Udbi. Punili su ga dvadeset godina.

U JEDNOM od izveštaja o kretanju Branka Čopića piše: "Onoga dana kada je u 'Borbi' izašlo saopštenje CK SKJ povodom Đilasovih članaka, Čopić je uveče u Klubu književnika pitao svakoga ko je ušao je li za Đilasa ili ne. Neposredno posle Plenuma, međutim, pred izvesnim licima je nedvosmisleno, ali i prilično jasno, rekao: - Gadna je ova beogradska klizavica. Onomad se umalo ne đidnu."

Ovim je hteo da kaže kako mu je malo trebalo da pre Plenuma "sklizne" po Đilasovoj liniji, ali se, eto, na vreme povukao... Čopić je tih dana, ukoliko bi ga neko pitao je li za Đilasa ili ne, obično odgovarao: "Ja sam za Đidu... ali Veselinovićevo."

U drugom, sa jednog predavanja novembra 1954, takođe piše: "... Naveo je primer kako je u toku rata na oslobođenoj teritoriji prikazivan skeč 'Jazavac pred sudom'. Kad je počelo predstavljanje, predsednik odbora - seljak, popeo se na binu i svojim prisustvom tamo ometao je izvođenje programa. Na primedbu glumaca da siđe u masu nije hteo, jer je on vlast i treba da se oseti ko je on. Tendencija mu je bila sa ovim primerom da pokaže rđave korene pri formiranju Narodne vlasti..."

A BRANKO, umoran od svojih satira na račun sitnih buržuja, religije, popova, crkvenjaka, hodža, nije hteo da zatvori oči pred socijalnim i političkim pojavama u novoj, njegovoj komunističkoj i pravednoj Jugoslaviji. U pismu, naslovljenom Veljku, najverovatnije Vlahoviću, drhtavom rukom ispisiuje: "Nije me majka Ličanka rodila da puzim i previjam se i više volim da me čak i anarhistom nazovu, i drskim i bezobraznim čovjekom, nego li književnikom bez kičme, bez dostojanstva i savjesti."

I tih dana u Klubu književnika sedeo je jedne noći sam samcit. Niko da ga pozdravi, a kamoli da sedne. Kad u neko doba nailazi Andrić i pravo za njegov sto. Priča nešto o Geteu i ljušti jabuku. Branko ga gleda u čudu i misli da on ne zna šta se sa njim dešava i da je zbog toga seo. Kad u jednom trenutku budući nobelovac procedi:

- Jebo ti take šale, piši romane, njih ionako niko ne čita - reče Andrić.

Niko pre, a kažu, niko ni posle nije čuo Andrića da psuje.

I počeo je Čopić da piše romane. Ali avaj, kada je objavio "Gluvi barut", prošao je kroz isti partijski "topli zec" kao u vreme "Jeretičke priče" i, konačno, 1960. je izbačen iz Partije.

Branko Ćopić: JERETIČKA PRIČA

(Ilustrovaio Džumhur)

vila, sa svih strana ogradi-
stidom i otvorena samo
i moru, približa se uz ras-
kamenjar. Jedva je vidim
i cempresa. Građena je za
are, krule, nenazadne...
vije.
le je mala terasa natkri-
om od brilijana i osvičena
i ogradom. Ispod nje, de-
nica niže, minijaturna pla-
plika baza za šanec.
si vile, na nekih stotinjak
činje luk velike pjesčane
u lica nje, kroz bujno zele-
uju krovovi i blistaju o-
h odmarališta.
vitaj terasi vide čuti i di-
omanje društvo: ministar
ovje, njegova svastika, po-
ministra sa žnom, general
rala, neka krupna zvi-
krupne ustanove, još
dređena zvijerka za ko-
osigurno ne zna čim se
a samo mudro i valno ču-
u haba i starca i najzad
lnik personalnog odjeljenja
i samnjačavo posmatra
more, šanec i običak što
nad vazdušni prostor vile.
ra svastika (studentkinja
kultet odlazi automobilom)
sva žena upravo su se vra-
la. One su se tako do-
proletale ukorčajući počasi
đu i šanca nad njim i vi-
ni dopravlje su natrag au-
ubuju u bijeg tamo neke
imali pječke (nosile su lica,
ili kako treba uzdignuti
jede u žolku, međakko ot-
pvetresaju svoje, jutrošnje
i ti bješe ono, onaj poružni
oži te je pozdravio kod be-

me? — Interesuje se svastika, inače
stari kandidat za udaju.
— Kakav debelko? — nadize obrve
pomoćnikovica. — Ta ono je pukov-
nik taj i taj; još je momak.
— Aa, fin drug, simpatičan, — raz-
viali usta svastika i pita dalje:
— A onaj mladić, ljepotan? Sjedaš
li se, mahao ti je s bedema?
— Taj? — Kiselo mrmrlja pomoćni-
kova žena. — Neki student, drug mog
brata.
— Fih, baš je neki bezobraznik —
mrlju se svastika. — Tako drsko gje-
da i tako se... Baš ima neaktivnih
ljudi. Mnogo im oni slobode sebi daju.
— Mnogo, mnogo, — slaže se po-
moćnikovica.
Nedaleko buči, pljeska i vrišti ve-
lika plaša. General Navala čulke silazi
niž stepenice, tobož nemarno pliva iza
zida, a onda baca oprezan pogled na
vihu i pljuskajući voden bježi prema
velikoj plaži. Tamo ga prepoznaju
još prije neg je izišao i obasipaju raz-
draganim uzvicima:
— Aa, evo ga, evo ga!
— Gdje si ti, bre? Ovamo.
Već postije jednu minutu onaj važni
i mrzovoljni general s terase pretvara
se u vedrog i razgovornog momka.
Smije se od srca, žmirka na suncu i
pita jednog crnparastog dječaka, svog
bivšeg kurira:
— Čuješ, Milošice, bi li se kod vas
u odmaralištu našlo jedno mjesto? Ne
sjedi mi se tamo prijeko.
— Bogami, biće. Sjutra odlaze neki
iz našeg preduzeta.
Na terasi je i dalje tišina. Svaki raz-
govor brzo zamre i opet zavlađa ve-
litanstvena dosada.
— Jeste li svračale do velike kava-
ne? — pita pomoćnik žena.
— A, vraga. Natrpało se tamo ne-

ke svjetline, mjesta ne možeš dobiti.
— Eh, a tamo je divna terasa, iz-
gled na more — uzdiše svastika. —
Tamo bi trebalo dozvoliti ulaz samo
sa specijalnim propusnicama kao u
onem našem, sjedaš li se. Onda bi bar
bilo mjesto, ne bi svak dolazio.
— Šta da mu radiš, — sljete po-
moćnik ramenima.
Drug ministar zamisljeno čuti. S
jedne strane srce ga vuče tamo na

mного važniji, vredniji i mudriji, iza-
bran čovjek, ali mu je u duši ipak ne-
što prazno kao da ne sjedi na svom
pravom mjestu.
Okretno i lagano, malo se ljuljaju-
u kukovima, prilazi ministru direktor
jednog velikog hotela. On je od neki-
dan tu u vilu, pola kao gost, pola kao
glavni snabdjevatelj i savjetnik. Pozna-
je skoro sve ministre, generale i druge
glavne ljude, kako kaže on sam.
— Druže ministre, u jednom odma-
ralištu ima krasan bilijar, a vi, koliko
znam, volite... — počinje on tihi i
diskretnim lapatom.
— Ne treba! — kao odjek, povrađu-
jući, ponavlja direktor, pa pipkajući
— Valjda vole i oni drugovi iz toga
odmarališta — i nehotice se otme mi-

— Ali što vi pliv-
tu direktor poljuži
tri sastavljena prat-
— Aha, jest li vic
i oivi ministar —
Iju dana kako sam
— Vi ste prilično
i nemate stomaka —
Jovanović neuvjer-
pokrupnu figuru, a
još jednom potvrdi
samom čini da već
— Pa mrljavi se.
Direktor, veoma
natrag u pravcu ku-
nistar samodopadji-
ška.
Raspričana svastika
ustavlja jezik, ističe
da se iznenada pro-
ano malom vjeveri-
— A gdje je gon-
— Valjda su tako
asme debeljušna poc-
cem, preko ramena,
po prilici, to je prije-
guta i nepopravlj-
fine ljude. — E, je
Pazi, čak se i rzanje
— Vrlo važno, —
djevojka i mrmrlja
sebe:
— Možda je na 15
udvarati se udarac
— Pa vjerovatno.
rine ostavljene su i
— zlobno dodaje p-
ljajući bogzna na
društva.
Ispod male plaže
nje vode i nečije
frkiranje. Jedna moka
i drakih obija, dop-
velike plaže, radom
samljena društvo, p-
sa i, pljuskajući se
ina, isteže lipu got
balconom.
Društvo nelagodno
kao da ne vidi ulje
načinik i prilazi n-
— Šta vi, druže,

veliku plažu, među narod, a s drug-
strane sve mu se čini da će nešto iz-
gubiti od svoje vlastite veličine, ako
se pomiješa među svjetlino. Ovako iz-
dvojen od mase izgleda sam sebi

nistru i on, kao da rasterećuje rođena
savjest, odlučno kaže:
— Ne, ne treba,
čime bi odobrovoljno ministra, opet
mu se prigine vru i medu mu!

"Jeretička priča" u "Književnim novinama" uz ilustraciju Zuka Džumhura / Foto Arhiv "Borba"

Živeće tako Branko dvostruki život između pošalice i dosetke i depresije, između slave najčitanijeg, najtiražnijeg i najprevođenijeg književnika i pritiska državne aparature da slomi u njemu trajne ljudske vrednosti. Tamo sedamdesetih godina prošlog veka, u predgovoru "Bašti sljezove boje", uputiće nam opomenu, koju tad nismo razumeli. Piscu su se ukazali crni jahači, konjanici apokalipse, aveti razaranja i požara, neman koja se sprema da sve satre - ognjišta i krovove, detinjstva i ceste, sela i čitave gradove. Kasno će nam poruka postati jasna - kada je počeo razorni rat i krvoprolieće.

REVOLUCIJE BEZ ORUŽJA

Ćopić je rođen 1. januara 1915. godine u Hašanima pod planinom Grmeč. Pohađao je učiteljsku školu u Banjaluci i Sarajevu, a završio u Karlovcu, i Filozofski fakultet u Beogradu. Posle rata neko vreme je bio urednik dečjih listova u Beogradu, a potom postaje profesionalni književnik. Smatra se jednim od najvećih dečjih pisaca svog vremena. Objavio je više od 50 knjiga pripovedaka, romana, poezije i dečje literature. Prevođen je na ruski, engleski, francuski, nemački, ukrajinski, poljski, češki, bugarski, slovenački i mađarski jezik. Bio je član SANU i ANU BiH.

Bio je nosilac Partizanske spomenice. Gostujući jednom prilikom u Studentskom gradu, spominjući spomenicu Branko je rekao:

- E ta moja generacija baš nije imala sreće. I prvu i ovu drugu revoluciju (seksualnu) dočekala je bez oružja.